PRACE NAUKOWE UNIWERSYTETU EKONOMICZNEGO WE WROCŁAWIU
Nr 60 2009
Inwestycje finansowe i ubezpieczenia – tendencje światowe a polski rynek

Stanisław Wanat

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

OGRANICZENIA ROZKŁADU ZAGREGOWANYCH DODATNIO ZALEŻNYCH RODZAJÓW RYZYKA

1. Wstęp

W zarządzaniu ryzykiem jednym z głównych, a zarazem z najtrudniejszych zadań jest wyznaczenie rozkładu zagregowanych rodzajów ryzyka. Jeżeli założymy, że rodzaje te są modelowane za pomocą zmiennych losowych $X_1,...,X_k$, to problem sprowadza się do wyznaczenia rozkładu sumy $Y = X_1 + ... + X_k$. W praktyce wyznaczenie takiego rozkładu jest skomplikowane, gdyż wymaga rozstrzygnięcia kwestii dotyczącej zależności między zmiennymi $X_i \quad (i = 1,...k)$. Badacz najczęściej dysponuje wiedzą dotyczącą rozkładów brzegowych wektora $(X_1,...,X_k)$ oraz pewną wiedzą dotyczącą zależności między tymi rozkładami. Można zatem powiedzieć, że od „połączenia" dostępnej wiedzy na temat rozkładów zmiennych X_i, $i = 1,...,k$ oraz charakteru powiązań między nimi zależy ocena zagregowanego ryzyka Y, a w szczególności wyznaczenie jego rozkładu.

W przypadku braku lub tylko częściowej wiedzy o strukturze zależności między zmiennymi losowymi $X_1,...,X_k$ nie można w sposób jednoznaczny wyznaczyć rozkładu ich sumy. W literaturze przedmiotu w takich sytuacjach proponuje się rozwiązanie polegające na wyznaczeniu rozkładów będących jego dolnym i górnym ograniczeniem. Problem poszukiwania takich ograniczeń ma dość długą historię. Pierwsze wyniki w tym zakresie dla sumy dwóch zmiennych losowych są przedstawione w pracach [Makarov, 1981] i [Frank, Nelsen, Schweitzer 1987] oraz w [Rüschendorf 1982]. Wyniki te zostały następnie uogólnione na przypadek k-wymiarowy ($k \geq 3$) z uwzględnieniem dodatkowych informacji o strukturze zależności między sumowanymi zmiennymi losowymi (por. np. [Denuit, Genest, Marceau, 1999; Embrechts, Höing, Juri 2003; *Actuarial Theory...* 2005]). Ograniczeń takich poszukiwano nie tylko dla sumy, ale ogólniej: dla rzeczywistych funkcji zmiennych losowych. Wprowadzając wiedzę o zależności między zmiennymi losowymi, ograniczenia dla rozkładu zmiennej będącej niemalejącą i ciągłą funkcją $\psi(X_1, X_2)$ dwóch zmiennych losowych podano w pracy [Williamson, Downs 1990]. Natomiast w pracy [Embrechts, Puccetti 2006a] podano ograniczenia dla rozkładu zmiennej losowej będącej funkcją k zmiennych losowych $\psi(X_1,...,X_k)$ w przypadku barku wiedzy o strukturze zależności między $X_1,...,X_k$. Z kolei w pracy [Li, Scarsini, Shared 1996] przedstawiono ograniczenia rozkładu sumy dwóch wektorów losowych $\mathbf{X}=\left(X_1,...,X_k\right)$ i $\mathbf{X}'=\left(X_1',...,X_k'\right)$. Wyniki uzyskane w tej pracy zostały poprawione w [Embrechts, Puccetti 2006b], w której uzyskano także dokładniejsze ograniczenia dla rozkładu sumy wektorów losowych o takich samych rozkładach wielowymiarowych.

2. Wybrane koncepcje dodatniej zależności

W zagadnieniach aktuarialnych szczególne znaczenie mają struktury dodatniej zależności. W przypadku dwuwymiarowym podstawowym pojęciem dodatniej zależności jest wprowadzona w 1966 r. przez E.L. Lehmanna zależność dodatnio ćwiartkowa (por. [Lehmann 1966]). Zmienne losowe X_1 i X_2 są dodatnio ćwiartkowo zależne (w skr. *PQD − Positive Quadrant Dependence*), jeżeli

$$P\left(X_1 \le x_1,\, X_2 \le x_2\right) \ge P\left(X_1 \le x_1\right) P\left(X_1 \le x_1\right), \tag{1}$$

dla wszystkich $x_1, x_2 \in R$.

Uogólnieniem tej zależności na przypadek więcej niż dwóch zmiennych losowych jest tzw. dodatnia zależność orthantowa. Ten typ zależności jest rozważany m.in. w następujących pracach: [Esary, Proschan, Walkup 1967; Joe, 1997; *Actuarial Theory*… 2005]. Definiuje się za pomocą dodatnio dolno- i górnoorthantowej zależności. Mianowicie, niech $\mathbf{X}=\left(X_1,...,X_k\right)$ będzie k-wymiarowym wektorem losowym.

1. Wektor **X** jest dodatnio dolnoorthantowo zależny (w skr. *PLOD − Positively Lower Orthant Dependent*), gdy

$$P\left(X_1 \le x_1,...,X_k \le x_k\right) \ge \prod_{i=1}^{k} P\left(X_i \le x_i\right), \tag{2}$$

dla każdego $(x_1,...,x_k) \in R^k$.

2. Wektor **X** jest dodatnio górnoorthantowo zależny (w skr. *PUOD − Positively Upper Orthant Dependent*), gdy

$$P\left(X_1 > x_1,...,X_k > x_k\right) \ge \prod_{i=1}^{k} P\left(X_i > x_i\right), \tag{3}$$

dla każdego $(x_1,...,x_k) \in R^k$.

3. Wektor **X** jest dodatnio orthantowo zależny (w skr. *POD – Positively Orthant Dependent*), gdy dla każdego $(x_1,...,x_k) \in R^k$ jednocześnie zachodzą warunki (2) i (3), czyli jest jednocześnie dodatnio dolnoorthantowo i górnoorthantowo zależny.

Intuicyjnie nierówność (3) oznacza, że jest bardziej prawdopodobne, iż zmienne $X_1,...,X_k$ przyjmują jednocześnie duże wartości niż wówczas, gdyby były one niezależne. Analogicznie można zinterpretować nierówność (2).

Kolejną koncepcją dodatniej zależności jest współmonotoniczność zmiennych losowych. Wprowadzili ją D. Schmeidler [1986], M.E. Yaari [1987] w rozwijanej dualnej teorii podejmowania decyzji w warunkach ryzyka. W kontekście zarządzania ryzykiem w ubezpieczeniach wykorzystali ją m.in. J. Dhaene, M. Denuit, M.J. Goovaerts, R. Kaas, D. Vyncke, S. Wang (por. [*Comonotonicity and maximal*... 2000; *The Concept of comonotonicity*... 2002a, 2002b; *Risk measures and comonotonicity*... 2006]). Ogólnie współmonotoniczność zmiennych losowych $X_1,...,X_k$ oznacza, że większym wartościom jednej z nich odpowiadają większe wartości wszystkich pozostałych. Wyłączając związki o niemalejącym charakterze funkcyjnym, okazuje się, że współmonotoniczność jest najsilniejszym pojęciem dodatniej zależności.

Wektor losowy $\mathbf{X}=\left(X_1,...,X_k\right)$ jest współmonotoniczny wtedy i tylko wtedy, gdy istnieje zmienna losowa *Z* oraz niemalejące funkcje h_i, $i=1,...,k$ takie, że rozkład wektora **X** jest taki sam jak rozkład wektora $\left(h_1(Z),...,h_k(Z)\right)$. Warunki równoważne na współmonotoniczność oraz podstawowe własności tej koncepcji zależności przedstawiono m.in. w pracy [*The Concept of comonotonicity*... 2002a]. W dalszym ciągu „wersję" wektora losowego $\mathbf{X}=\left(X_1,...,X_k\right)$ z takimi samymi rozkładami brzegowymi i współmonotoniczną strukturą zależności będziemy oznaczać przez $\mathbf{X}^c=\left(X_1^c,...,X_k^c\right)$. Dystrybuantę sumy współmonotonicznych zmiennych losowych $Y^c=X_1^c+...+X_k^c$ w przypadku ściśle rosnących i ciągłych dystrybuant F_i zmiennych X_i można wyznaczyć na podstawie wzoru (por. np. [*The Concept of comonotonicity*... 2002a]):

$$\sum_{i=1}^{k} F_i^{-1}\left(F_{Y^c}(x)\right)=x. \tag{4}$$

3. Ograniczenia w przypadku dodatniej struktury zależności

Przyjmijmy, że agregacji podlega *k* rodzajów ryzyka $X_1,...,X_k$. Symbolem C^d oznaczamy dualną do funkcji połączenia *C*, czyli $C^d(u_1,...,u_k)=P\left(\bigcup_{i=1}^{k}\{U_i\le u_i\}\right)$, gdzie U_i jest zmienną losową o rozkładzie jednostajnym na przedziale $[0,1]$. Jeżeli założymy, że zależność między zmiennymi $X_1,...,X_k$ jest opisana funkcją połączenia *C*, dla której istnieją funkcje połączenia C_0 i C_1 takie, że C_0 z dołu ogranicza *C*, tzn.

$$C(u_1,...,u_k)\ge C_0(u_1,...,u_k), \tag{5}$$

dla każdego $(u_1,...,u_k)\in[0,1]^k$, natomiast C_1^d z góry ogranicza C^d, tzn.

$$C^d(u_1,...,u_k) \le C_1^d(u_1,...,u_k), \tag{6}$$

dla każdego $(u_1,...,u_k) \in [0,1]^k$,

To dystrybuanta sumy $Y = X_1 + ... + X_k$ ma ograniczenia o postaci (por. np. [Cossette, Denuit, Marcelu 2002])

$$F_{\min}^{C_0}(y) \le F_Y(y) \le F_{\max}^{C_1}(y), \tag{7}$$

dla każdego $y \in R$,

gdzie:

$$F_{\min}^{C_0}(y) = \sup_{(x_1,...,x_{k-1}) \in R^{k-1}} \left\{ C_0\left(F_1(x_1),...,F_{k-1}(x_{k-1}), F_k(y-(x_1+...+x_{k-1}))\right)\right\}, \tag{8}$$

$$F_{\max}^{C_1}(y) = \inf_{(x_1,...,x_{k-1}) \in R^{k-1}} \left\{ C_1^d\left(F_1(x_1),...,F_{k-1}(x_{k-1}), F_k(y-(x_1+...+x_{k-1}))\right)\right\}. \tag{9}$$

Zależnie od postaci funkcji połączenia C_0 i C_1 za pomocą wzorów (7)-(9) można wyznaczyć ograniczenia rozkładu zagregowanych rodzajów ryzyka dla różnych struktur zależności. W szczególności[1] $C_0 = C_W$ (gdzie C_W oznacza dolne ograniczenie Frécheta) oraz $C_1^d = \tilde{C}_W^d := \min(1, \sum_{i=1}^k u_i)$ oznacza brak wiedz o strukturze zależności. Natomiast agregowane rodzaje ryzyka $X_1,...,X_k$ charakteryzują się dodatnio orthantową zależnością, gdy dolnym ograniczeniem jest niezależna funkcja połączenia C_Π, czyli $C_0(u_1,...,u_k) = u_1 \cdot ... \cdot u_k$, a górnym $C_1^d(u_1,...,u_k) = 1-(1-u_1)\cdot ... \cdot(1-u_k)$.

Rozważania nieco się upraszczają podczas agregacji dwóch rodzajów ryzyka. Ponieważ dla dwuwymiarowych funkcji połączenia warunek $C \ge C_0$ jest równoważny warunkowi $C^d \le C_0^d$, można przyjąć, że $C_1 = C_0$. Wówczas warunki (5) i (6) redukują się do konieczności istnienia funkcji połączenia C_0 takiej, że[2]

$$C(u_1,u_2) \ge C_0(u_1,u_2), \tag{10}$$

dla wszystkich $(u_1,u_2) \in [0,1]^2$.

[1] Dla $k > 3$ dolne ograniczenie Frécheta C_W nie jest funkcją połączenia. Mimo to przy tak określonym dolnym i górnym ograniczeniu wzory (8) i (9) nadal obowiązują, gdyż ich prawdziwość wykazuje się, wykorzystując tylko własność C_0 i C_1^d polegającą na tym, że są one rosnące ze względu na każdy argument.

[2] Spełnienie tego warunku oznacza, że zakładany rozkład w relacji porządku korelacyjnego następuje po rozkładzie opisywanym funkcją połączenia C_0, czyli dla wszystkich niemalejących funkcji g_1 i g_2 prawdziwa jest nierówność $\mathrm{cov}_C\left(g_1(X_1), g_2(X_2)\right) \ge \mathrm{cov}_{C_0}\left(g_1(X_1), g_2(X_2)\right)$, gdzie cov_C (odp. cov_{C_0}) oznacza kowariancję w przypadku rozkładu modelowanego funkcją połączenia C (odp. C_0). Definicja i własności porządku korelacyjnego są przedstawione m.in. w: [*Actuarial theory for*... 2005, s. 287-295].

Przy tak określonej strukturze zależności dystrybuanta sumy $Y = X_1 + X_2$ ma ograniczenia o postaci:

$$F_{\min}^{C_0}(y) \le F_Y(y) \le F_{\max}^{C_0}(y), \tag{11}$$

dla każdego $y \in R$,
gdzie:

$$F_{\min}^{C_0}(y) = \sup_{x_1 \in R} \left\{ C_0 \left(F_1(x_1), F_2(y - x_1) \right) \right\}, \tag{12}$$

$$F_{\max}^{C_0}(y) = \inf_{x_1 \in R} \left\{ C_0^d \left(F_1(x_1), F_2(y - x_1) \right) \right\}. \tag{13}$$

Jeżeli warunek (10) spełnia niezależna funkcja połączenia $C_0 = u_1 u_2$, to mamy do czynienia z agregacją dodatnio ćwiartkowo zależnych rodzajów ryzyka.

Praktyczne wyznaczenie przedstawionych ograniczeń wymaga najczęściej zastosowania odpowiednich metod numerycznych. W celu wyznaczenia dolnego i górnego ograniczenia dla rozkładu sumy dwóch zmiennych losowych o postaci (12) i (13) można zastosować numeryczną metodę aproksymacyjną przedstawioną w pracy [Williamson, Downs 1990]. Zgodnie z nią, oznaczając przez $I_a(\cdot)$ funkcję charakterystyczną zbioru $[a, \infty)$ i wybierając dostatecznie dużą liczbę naturalną N, ograniczenia (12) i (13) można aproksymować odpowiednio przez:

$$\tilde{F}_{\min,N}^{C_0}(y) = \frac{1}{N} \sum_{s=1}^{N} I_{q_{\min}(s/N)}(y), \tag{14}$$

$$\tilde{F}_{\max,N}^{C_0}(y) = \frac{1}{N} \sum_{s=0}^{N-1} I_{q_{\max}(s/N)}(y), \tag{15}$$

gdzie:

$$q_{\min}(s / N) = \min_{s \le l \le N} \left\{ F_1^{-1}\left(\frac{l}{N} \right) + F_2^{-1}\left(v_{s,l} \right) \right\}, \tag{16}$$

$$q_{\max}(s / N) = \max_{0 \le l \le s} \left\{ F_1^{-1}\left(\frac{l}{N} \right) + F_2^{-1}\left(v_{s,l}^* \right) \right\}, \tag{17}$$

przy czym $v_{s,l}$ i $v_{s,l}^*$ są rozwiązaniami odpowiednio równań

$$C_0\left(\frac{l}{N}, v_{s,l} \right) = \frac{s}{N}, \tag{18}$$

dla $0 \le s \le l \le N$.

$$v_{s,l}^{*} - C_0\left(\frac{l}{N}, v_{s,l}^{*}\right) = \frac{s-l}{N}, \tag{19}$$

dla $0 \le s \le l \le N$.

4. Wpływ struktury zależności na wartość zagrożoną – przykład numeryczny

Związane z określoną strukturą zależności ograniczenia rozkładu łącznego ryzyka można wykorzystać do oszacowania ograniczeń wartości zagrożonej determinowanych tą strukturą. Z warunku (11) wynika, że

$$\left(F_{\max}^{C_1}\right)^{-1}(\alpha) \le VaR_\alpha(Y) \le \left(F_{\min}^{C_0}\right)^{-1}(\alpha). \tag{20}$$

W przypadku dwuwymiarowym wyrażone związkiem (20) granice wartości zagrożonej dla $\alpha = s/N$ można bezpośrednio aproksymować za pomocą (16) i (17).

Wpływ omówionych struktur zależności na wartość zagrożoną zostanie zilustrowany przykładem, w którym agregacji podlegają dwa rodzaje ryzyka X_1 i X_2 modelowane takim samym rozkładem normalnym $N(1,1)$. Rozważamy następujące struktury zależności:

A. Brak wiedzy o strukturze zależności ($C_0 = C_1 = C_W$).

B. Ryzyka dodatnio ćwiartkowo zależne ($C_0 = C_1 = C_\Pi$).

C. Z dołu ograniczona funkcją połączenia Claytona z parametrem $\theta^{Cl} = 6$, z góry − funkcją połączenia przeżycia Gumbela z parametrem $\theta^{Gu} = 0,25$ (w obydwóch przypadkach parametry są tak dobrane, aby współczynnik τ-Kendalla między agregowanymi ryzykami był równy 0,75).

D. Ryzyka są współmonotoniczne.

E. Ryzyka są niezależne.

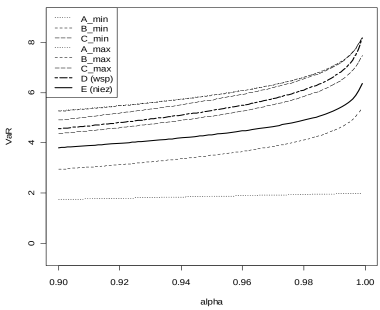

Rys. 1. Wartość zagrożona w zależności od struktury zależności

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 1. Wartość zagrożona w zależności od struktury zależności dla wybranego poziomu tolerancji

Struktura zależności	$\alpha = 0,95$		$\alpha = 0,99$	
	$VaR_{\min}$	$VaR_{\max}$	$VaR_{\min}$	$VaR_{\max}$
A	1,872075	5,903098	1,972426	7,087974
B	3,505289	5,891805	4,508441	7,085892
C	5,072329	5,715304	6,346569	7,050038
D	5,289707		6,652696	
E	4,326174		5,289953	

Źródło: obliczenia własne.

Ograniczenia wartości zagrożonej $VaR_{\alpha}(X_1 + X_2)$ dla $\alpha = s/N$ z przedziału $[0,900,\ 0,999]$ (gdzie $N = 1000$) dla trzech pierwszych struktur zależności A, B i C (aproksymowane wzorami (16) i (17)) oraz jej wartość dla struktury D i E przedstawiono na rys. 1 oraz (tylko dla $\alpha = 0,95$ i $\alpha = 0,99$) w tab. 1. Obliczenia wykonano, wykorzystując przedstawiony algorytm Williamson-Downsona (odpowiedni program napisano w pakiecie R).

5. Podsumowanie

Ustalenie „właściwej" struktury zależności jest bardzo ważne w modelowaniu zagregowanego ryzyka. Przedstawiony prosty przykład wskazuje, jak wpływa ona na wartość zagrożoną (*VaR*) zaliczaną do jednych z najczęściej stosowanych w praktyce miar ryzyka. Przykład ten unaocznia również fakt, którego intuicyjnie należało się spodziewać i który można ogólnie udowodnić (por. np. [Denuit, Genest, Marcelu 1999]): to, że dodatkowa wiedza o strukturze zależności, jak np. stwierdzenie dodatniej zależności, „zawęża obszar", w którym leży właściwy rozkład zagregowanego ryzyka, co zawęża przedział możliwych wartości *VaR*. Wykorzystanie go w praktyce wymaga oczywiście zastosowania narzędzi umożliwiających stwierdzenie dodatniej zależności. Mogą to być m.in. testy proponowane w pracach [Denuit, Scaillet 2004; Scaillet 2005; Janic-Wróblewska, Kallenberg, Ledwina 2004].

W praktyce założenie najgorszego scenariusza dotyczącego realizacji agregowanych rodzajów ryzyka często odbywa się przez przyjęcie współmonotonicznej struktury zależności, czyli zastępuje się sumę Y „mniej atrakcyjną" sumą Y^c. Założenie takie upraszcza także obliczania wartości zagrożonej dla zagregowanego ryzyka (jest ona sumą wartości zagrożonych agregowanych rodzajów ryzyka). Podany przykład wskazuje jednak, że maksymalna wartość *VaR* nie jest osiągana w przypadku współmonotonicznych rodzajów ryzyka. Można zatem wskazać gorsze (w sensie *VaR*) scenariusze realizacji rodzajów ryzyka niż współmonotoniczność.

Literatura

Actuarial theory for dependent risks. Measures, orders and models, red. M. Denuit, J. Dhaene, M. Goovaerts, Kaas R., John Wiley & Sons, Ltd. 2005.

Cossette H., Denuit M., Marceau E., *Distributional bounds for functions of dependent risks*, "Schweizerische Aktuarvereinigung. Mitteilungen" 2002 no 1, s. 45-65.

Denuit M., Genest C., Marceau E., *Stochastic bounds on sums of dependent risks*, "Insurance: Mathematics & Economics" 1999, vol. 25, s. 85-104.

Denuit M., Scaillet O., *Nonparametric tests for positive quadrant dependence*, "Journal of Financial Econometrics" 2004, vol. 2, no 3, s. 422-450.

Dhaene J., Denuit M., Goovaerts M.J., Kaas R., Vyncke D., *The concept of comonotonicity in actuarial science and finance: Theory*, "Insurance: Mathematics & Economics" 2002a, vol. 31, no 1, s. 3-33.

Dhaene J., Denuit M., Goovaerts M.J., Kaas R., Vyncke D., *The concept of comonotonicity in actuarial science and finance: Applications*, "Insurance: Mathematics & Economics" 2002b, vol. 31 no 2, s. 133-161.

Dhaene J., Vanduffel S., Tang Q., Goovaerts M., Kaas R., Vyncke D., *Risk measures and comonotonicity: a review*, "Stochastic Models" 2006, vol. 22, no 4.

Dhaene J., Wang S., Young V., Goovaerts M.J., *Comonotonicity and maximal stop-loss premiums*, "Mitteilungen der Schweiz. Aktuarvereinigung" 2000 no 2, 99-113.

Embrechts P., Höing A., Juri A., *Using copulae to bound the value-at-risk for functions of dependent risks*, "Finance and Stochastics" 2003, vol. 7, s. 145-167.

Embrechts P., Puccetti G., *Bounds for functions of dependent risks*, "Finance and Stochastics" 2006a, vol. 10, s. 341-352.

Embrechts P., Puccetti G., *Bounds for functions of multivariate risks*, "Journal of Multivariate Analysis" 2006b, vol. 97, s. 526-547.

Esary J.D., Proschan F., Walkup D.W., *Association of random variables, with applications*, "Annals of Mathematical Statistics" 1967, vol. 38, no 5, s. 1466-1474.

Frank M.J., Nelsen R., Schweizer B., *Best-possible bounds on the distribution of a sum − a problem of Kolmogorov*, "Probability Theory and Related Fields" 1987, vol. 7, s. 199-211.

Janic-Wróblewska A., Kallenberg W.C.M., Ledwina T., *Detecting positive quadrant dependence and positive function dependence,* "Insurance: Mathematics & Economics" 2004, vol. 34, s. 467-487.

Joe H., *Multivariate models and dependence concepts*, Chapman-Hall, 1997.

Lehmann E.L., *Some concepts of dependence*, "Annals of Mathematical Statistics" 1966, vol. 37, no 5, s. 1137-1153.

Li H., Scarsini M., Shared M., *Bounds for the distribution of a multivariate sum*, [w:] *Distributions with fixed marginals & related topics,* red. B. Schweizer, M.D. Taylor, L. Rüschendorf, IMS Lecture Notes − Monograph Series 1996, vol. 28, s. 198-212.

Makarov G.D., *Estimates for the distribution function of the sum of two random variables when the marginal distributions are fixed*, "Theory of Probability and its Applications" 1981, vol. 26, s. 803-806.

Rüschendorf L., *Random variables with maximum sums*, "Advances in Applied Probability" 1982, vol. 14, s. 623-632.

Scaillet O., *A Kolmogorov-Smirnov type test for positive quadrant dependence*, FAME − International Center for Financial Asset Management and Engineering, Research Paper 2005 nr 128.

Schmeidler D., *Integral representation without additivity*, "Proceedings of the American Mathematical Society", 1986, vol. 97, s. 255-261.

Williamson R., Downs T., *Probabilistic arithmetic. I. Numerical methods for calculating convolutions and dependency bounds*, "International Journal of Approximate Reasoning" 1990, vol. 4, s. 89-158.

Yaari M.E., *The dual theory of choice under risk*, "Econometrica" 1987, vol. 55, s. 95-115.

BOUNDS FOR THE DISTRIBUTION OF AGGREGATED POSITIVE DEPENDENT RISKS

Summary

In this paper we present some of the recent results for finding distributional bounds for aggregated positive dependent risks. We use POD and comonotonicity as a modeling approach for positive dependent risks. The methodology used is based on the theory of copulae. The techniques introduced are exemplified in case of Value-at-Risk.